bryg. dr Aneta Kułakowska
Akademia Pożarnicza
ORCID: 0000-0003-1829-568X
https://doi.org/10.29316/9788368103199_1

USYTUOWANIE PARADYGMATU GEOPOLITYKI W BEZPIECZEŃSTWIE PAŃSTWA

THE LOCATION OF THE GEOPOLITICAL PARADIGM IN STATE SECURITY

Streszczenie

Celem rozdziału jest identyfikacja roli, jaką geopolityka odgrywa w kształtowaniu strategii państw na rzecz zapewnienia ich bezpieczeństwa w obliczu globalnych zagrożeń. Problem badawczy sformułowano: jakie znaczenie ma geopolityka jako paradygmat dla bezpieczeństwa państwa w warunkach zmieniającego się środowiska międzynarodowego? W pierwszej części rozdziału wyjaśniono teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa, przedstawiając ewolucję pojęć „państwa" i „bezpieczeństwa" oraz ukazując ich ścisły związek z rozwojem myśli filozoficznej i politologicznej. Następnie przeanalizowano miejsce państwa w relacjach międzynarodowych, akcentując wpływ umiędzynarodowienia oraz procesów integracyjnych na odporność i pozycję państw w globalnym układzie sił. Kolejna część pracy została poświęcona geopolityce, która została ukazana jako naukowy paradygmat i praktyczne narzędzie analityczne niezbędne do zrozumienia

Summary

The aim of the chapter is to identify the role that geopolitics plays in shaping the strategies of countries to ensure their security in the face of global threats. The research problem was formulated: what is the importance of geopolitics as a paradigm for state security in the conditions of a changing international environment? The first part of the chapter explains the theoretical foundations of state security, presenting the evolution of the concepts of "state" and "security" and showing their close relationship with the development of philosophical and political thought. Then, the place of the state in international relations was analyzed, emphasizing the impact of internationalization and integration processes on the resilience and position of states in the global balance of power. The next part of the work is devoted to geopolitics, which is shown as a scientific paradigm and a practical analytical tool necessary to understand

współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa. Omówiono również wyzwania i zagrożenia geopolityczne, takie jak konflikty zbrojne, protekcjonizm handlowy, rywalizacja technologiczna oraz cyberataki, które determinują działania państw na arenie międzynarodowej. Głównym wnioskiem płynącym z przeprowadzonych analiz jest stwierdzenie, że geopolityka, traktowana zarówno jako koncepcja badawcza, jak i narzędzie praktyczne, odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państwa, umożliwiając skuteczne identyfikowanie i neutralizowanie zagrożeń w warunkach złożoności współczesnego świata. W rozdziale wykorzystano metody teoretyczne, takie jak analiza literatury przedmiotu oraz metoda analityczno-syntetyczna, co pozwoliło na kompleksowe ujęcie poruszanych zagadnień.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa, stosunki międzynarodowe, geopolityka, zagrożenia geopolityczne

contemporary security conditions. Geopolitical challenges and threats, such as armed conflicts, trade protectionism, technological rivalry and cyberattacks, which determine the actions of states in the international arena, are also discussed. The main conclusion of the analyses is that geopolitics, treated both as a research concept and a practical tool, plays a key role in shaping state security policy, enabling effective identification and neutralization of threats in the conditions of the complexity of the modern world. The chapter uses theoretical methods, such as the analysis of the literature on the subject and the analytical-synthetic method, which allowed for a comprehensive approach to the issues raised.

Keywords: state security, international relations, geopolitics, geopolitical threats

Wstęp

Problematyka bezpieczeństwa znajduje się na szczycie celów realizowanych przez każde państwo. Powyższa kwestia odnosi się do dwojakiego postrzegania sposobów wypracowywania stanu stabilności i zrównoważonego rozwoju państwa. Dlatego też bezpieczeństwo państwa należy pojmować w ujęciu wewnętrznym i zewnętrznym (międzynarodowym), a ta dwojakość związana jest z realizacją potrzeb bezpieczeństwa państwa. Sfera wewnętrzna odnosi się do funkcjonowania państwa jako podmiotu wyposażonego w skuteczny aparat państwowy, który efektywnie przeciwdziała, eliminuje bądź ogranicza zagrożenia dla porządku i ładu społecznego[1]. Bezpieczeństwo wewnętrzne to zagwarantowanie stabilność i harmonijność podmiotu, obejmując wszystko to, co wiąże się z równowagą i ładem tego podmiotu. Uzupełnieniem tego ujęcia jest bezpieczeństwo zewnętrzne państwa ujmowane

[1] K. Świerszcz, *Bezpieczeństwo państwa w czasach współczesnych w ujęciu podmiotowo-aksjologicznych wyzwań*, Wydział Logistyki WAT, Instytut Systemów Bezpieczeństwa i Obronności, Warszawa 2016, s. 68-69.

jako brak zagrożeń ze strony innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Wiąże się je bezpośrednio z ochroną i obroną przeciwko agresji, a źródeł takich zagrożeń należy upatrywać w otoczeniu państwa. Uzasadnieniem takiego podejścia jest zmienność środowiska bezpieczeństwa i ujmowanie jego w złożony proces, dotyczący ogółu wszystkich czynników otoczenia podmiotu bezpieczeństwa oraz jako wyzwania, szanse, zagrożenia i ryzyka związane z istnieniem państwa. By skuteczne przeciwdziałać współczesnym zagrożeniom niezbędne jest całościowe podejście do bezpieczeństwa zarówno w skali lokalnej, narodowej, jaki i międzynarodowej[2]. Z tychże powodów bezpieczeństwo państwa odnoszone jest do międzynarodowego podmiotu, jakim jest państwo, które prowadzi politykę zagraniczną oraz politykę bezpieczeństwa w zakresie nawiązywania relacji i stosunków międzynarodowych, realizując własne interesy. Uzasadnieniem dla tej tezy jest to, że oznacza zarówno zdolność i gwarancję jego niepodległego oraz suwerennego funkcjonowania, jak i przesłanki rozwoju, spełniania uznanych wartości i aspiracji ogółu narodu w zakresie zapewnienia dobrobytu społecznego, możliwości utrwalenia i przekazywania następnym pokoleniom swojej spuścizny i dziedzictwa. Obejmuje newralgiczne z punktu widzenia postępu ludzkiego dziedziny tj.: ekonomiczną, społeczną, polityczną, technologiczną i kulturową[3]. Toteż współczesne bezpieczeństwo państwa należy traktować nie tylko przez pryzmat militarny, ale także w odniesieniu do poszerzonych płaszczyzn odnoszących się do powyższych obszarów. Problematyka dziedzin kreujących bezpieczeństwo państwa odgrywa znamienną rolę w rywalizacji między narodami, ponieważ na tych polach realizowane są potrzeby państwa i jego społeczeństwa[4].

Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa państwa

Problematyka bezpieczeństwa państwa dotyczy wieloaspektowych dylematów. Zagadnienie to posiada złożony charakter, toteż dyskusję warto rozpocząć od wyjaśnienia dwóch podstawowych pojęć, tj. państwa i bezpieczeństwa. Na wstępie rozważań w zakresie definiowania pierwszego terminu,

[2] B. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia de Securitate, 9(3), 2019, s. 52-53, 55.

[3] E. Zalewska, *Ryzyka globalizacyjne we współczesnym świecie i ich wpływ na przedsiębiorstwa globalne*, Civitas Hominibus nr 21, Prace studenckie. Politechnika Łódzka 2021, s 143.

[4] J. Płaczek, *Wymiary bezpieczeństwa narodowego – zarys teorii,* Lotnicza Akademia Wojskowa, Dęblin 2022, s. 12.

należy przedstawić poglądy filozofów, którzy poświęcili wiele uwagi zagadnieniu dotyczącemu idei istnienia państwa. Bez wątpienia zainteresowanie pojęciem państwa sięga początków nauk geograficznych i początków nauki w ogóle. Stały się one domeną prac geografów politycznych, a ich analizy dotyczyły różnych poziomów – makro, mezo i mikro, gdzie zawsze punktem odniesienia było państwo, jako podstawowy byt polityczny szeroko rozumianych narodów. Konstytutywne i metodyczne badania kwestii istnienia państwa pochodzą z okresu z V w. p.n.e. i czasów miast-państw. Jednym z pierwszych uczonych, który podjął się próby określenia znaczenia państwa był Platon. Twierdził on, że państwo tworzy się dlatego, że żaden człowiek nie jest i nigdy będzie samowystarczalny[5]. Uznał, że potrzeba przynależności do danej zbiorowości podyktowana jest wzajemnym wsparciem i przeżyciem. Uważał państwo za organizm społeczny dający możliwość zharmonizowania działania klas ludzkich w jedną całość. Filozof ten zdefiniował państwo poprzez określenie – rozrastania struktury społecznej, która zechce być jednością w danych granicach. Swój wkład w tworzenie pojęcia państwa miał uczeń Platona, Arystoteles, który uznał je jako wspólnotę terytorialną i organizację obejmującą zakresem swego działania ogół członków zamieszkujących dane terytorium. Ukazał kwestię prawa i uregulowań prawnych, które miały zapewnić poddanym sprawiedliwość i byt. Od tego filozofa wywodzi się koncepcja traktująca państwo, jak efekt naturalnego społecznego instynktu człowieka. Uważał państwo jako wspólnotę różnych grup ludzi, niezbędnych do jego istnienia. Jego zdaniem państwo jako twór natury powinno całkowicie zaspokajać potrzeby obywateli. Rozważania w tej materii podjął także katolicki uczony Tomasz z Akwinu wskazując, że państwo jako dana społeczność jest doskonałą, samowystarczalną, niezależną oraz samorządową całością. Stosownie do katolickiej nauki społecznej istnienie państwa ściśle związane jest z występowaniem pewnego porządku prawnego oraz władzy, która miała chronić i posiadać możliwości zaspokajania potrzeb obywateli, gwarantując im pokój wewnątrz i na zewnątrz struktury. W dalszym toku rozważań nie sposób nie wskazać założeń pojęcia państwa Georga Jellinka. Myśl tego niemieckiego teoretyka skupiała się na określeniu tego terminu jako korporacji osiadłego ludu, wyposażonego w bezpośrednią samorodną władzę zwierzchnią lub korporację terytorialną wyposażoną w aparat władzy. Przedstawiona

[5] E. Klima, *Państwo – historia idei*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica 10, Łódź 2009, s. 4-5.

przez tego uczonego definicja państwa stała się podstawą międzynarodowych uregulowań prawnych. Stanowi fundament dla rozróżnienia instytucji państwa od innych organizacji funkcjonujących na arenie międzynarodowej i w globalnym życiu społecznym. Uznanie podmiotowość państwa zobrazowane jest w postanowieniach *Karty Narodów Zjednoczonych,* która wskazuje państwa, jako suwerenne jednostki geopolityczne, stanowiące podmiot wszelakich relacji międzynarodowych. Atrybutami określającymi podmiotowość instytucji państwa są: ludność, określone terytorium, rząd oraz zdolności do utrzymywania relacji z innymi państwami w zakresie realizacji własnych interesów narodowych[6]. Innym wybitnym uczonym był włoski filozof epoki odrodzenia Niccolo Machiavelli, który uważał, że państwo powinno mieć ustrój republikański i stać na straży porządku społecznego, zapewniającego człowiekowi obdarzonemu energią właściwe pokierowanie swoją wolą i działaniem[7]. Mając na uwadze dorobek historyczny i naukowy w tej materii oraz rozwój cywilizacyjny, należy również pochylić się na współczesnym wymiarem rozumienia pojęcia państwa, które zawarte jest w licznych opracowaniach naukowych i leksykalnych. Według definicji politologicznej państwo określa się jako przymusową organizację, zaopatrzoną w atrybuty władzy zwierzchniej. Zasadniczym celem jego funkcjonowania jest ochrona przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi oraz zagwarantowanie społeczności zasiedlającej dane terytorium sprzyjających warunków do egzystencji, rozwoju oraz sposobności życia w rzeczywistości ładu i porządku[8].

Z kolei Andrew Heywood, politolog brytyjski stwierdza, że państwo tworzy szczególnego rodzaju stowarzyszenie polityczne. Jego misją jest ustanowienie niezależnej jurysdykcji oraz nieograniczonej władzy w obrębie określonych granic terytorialnych[9]. Z państwem wiążą się pojęcia takie jak: obywatelstwo, suwerenność, władza, naród, społeczeństwo, granice, terytorium. Powyższe atrybuty dają człowiekowi prawo do obywatelstwa, to jedno z podstawowych praw jednostki. Wraz z rozwojem nowoczesnych społeczeństw pojawił się system wartości i praw człowieka. Toteż obecne państwa ustalają

[6] A. Urbanek, red. nauk., *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Społeczno-Prawne, Słupsk 2013, s. 13.

[7] B. Wiśniewski, *Systemy bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013, s. 24-26.

[8] M. Gulczyński, *Nauka o polityce*, AlmaMer, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2007, s. 107-109.

[9] A. Heywood, *Teoria polityki. Wprowadzenie*, tłum. Jasiński M., Maliszewska B., Stasiak D., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 80.

swoje cele w oparciu o fundamentalne wartości bytu, przetrwania i rozwoju struktury społecznej. Jednym z elementarnych postulatów państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa, które jest efektem uniwersalnego prawa do przeżycia i poczucia bezpieczeństwa, co oznacza niezależność oraz wyłączność aparatu państwowego na zastosowanie odpowiednich sił i środków[10]. Współcześnie bezpieczeństwo państwa jest powszechnie i szeroko używanym terminem w kontekście wielu aspektów działania państwa, co można zauważyć w wypowiedziach uczonych lub w szerokiej debacie społecznej bądź politycznej, a także w licznych przekazach medialnych.

Etymologiczna geneza terminu bezpieczeństwo pochodzi z języka łacińskiego, w którym jest określane ono mianem *securitas,* gdzie *sine* oznacza „bez", zaś *cura* to „*obawa*". W takim wypadku będziemy rozumieli je jako brak obaw, czy też zagrożeń[11]. Warto zwrócić uwagę na inną interpretację, którą zaproponował F. Kaufmann. Mianowicie istnienie danego podmiotu *bez pieczy* nad otaczającymi go zjawiskami niosącymi zagrożenia, które w sferze świadomości podmiotu (naród, grupa społeczna, jednostka) są niepożądane, ze względu na ich negatywne skutki. Autor sugeruje, że pojawienie się zagrożenia było pierwotne wobec ustanowienia pewnego poziomu bezpieczeństwa, a więc wymagało odpowiednich działań[12].

Bezpieczeństwo to jedna z najwyżej cenionych wartości przez każdego człowieka, która jest jednocześnie jedną z jego pierwotnych potrzeb. Bezpieczeństwo należy uznać za niezwykle istotną wartość, potrzebę jednostki oraz narodową. To fundament budowania sprawnie funkcjonującego państwa, które aktywnie zabiega o przetrwanie tożsamości narodowej i tworzy stabilne warunki bytowe dla obecnych i przyszłych pokoleń[13]. Zagwarantowanie bezpieczeństwa ustanowione jest w prawie konstytucyjnym, które stanowi najważniejszy wymiar w procesie kształtowania bezpieczeństwa. Konkretyzuje podstawowe przywileje i wolności obywatela oraz możliwości rozwojowe, co w pełni odzwierciedla bytowe potrzeby i wartości państwa. Bezpieczeństwo należy uznać za jedną z podstawowych potrzeb podmiotowych mającą charakter egzystencjonalny i rozwojowy a osiągnięcie tej potrzeb i wypracowanie

[10] B. Wiśniewski*, Systemy bezpieczeństwa* …, op. cit., s. 33.

[11] J. Kaczmarek, A. Skowroński, *Bezpieczeństwo: Świat – Europa – Polska*, Wrocław 1998, s. 5.

[12] R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, wyd. 4, Warszawa 2004, s. 28.

[13] R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek, red. nauk, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2008, s. 11.

zamierzonego stanu bezpieczeństwa w państwie uwarunkowane jest istnieniem podstawowych wartości, do których zaliczamy:

- przetrwanie państwa w postaci autonomicznej jednostki politycznej, narodu jako wyodrębnionej grupy etnicznej oraz biologicznego przeżycia ludności;
- integralność terytorialną;
- niezależność polityczną (suwerenność);
- jakość życia wynikającą z możliwości samorealizacji oraz osiągnięcia korzystnych standardów życia, szczebla rozwoju społeczno-gospodarczego, zakresu praw i swobód obywatelskich, dostępu do rozwiniętego systemu społeczno-kulturowego[14].

Kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa pełnią nadrzędną rolę, ponieważ świadczą o prawidłowym funkcjonowaniu państwa w skali regionalnej i globalnej. Generalizując, bezpieczeństwo państwa należy traktować jako umiejętność zabezpieczenia integralnych wartości danego państwa przed zewnętrznymi i wewnętrznymi zagrożeniami[15].

Umiejscowienie państwa w relacjach międzynarodowych – ich specyfika oraz implikacje w obliczu współczesnych wyzwań i zagrożeń

Spojrzenie na bezpieczeństwo państwa przez pryzmat relacji światowych i skuteczności wypełniania interesów narodowych powinno obejmować i łączyć funkcjonujące oddzielnie dociekania oraz analizy związane z pozycją państwa na arenie międzynarodowej i jego odpornością na współczesne zagrożenia. Aktualna aktywność podmiotów skupiona jest głównie na elementach dbałości o poziom bezpieczeństwa oraz ochronę przed zagrożeniami dla uznawanych wewnętrznie wartości. W przypadku każdego państwa w zależności od stopnia jego rozwoju, mogą wystąpić różnorodne turbulencje i zagrożenia, które w miarę pojawiania się mogą spowodować zmiany podstawowych wartości u obywateli i w organizacjach funkcjonujących w ramach struktur państwowych. Modelowanie przestrzeni bezpieczeństwa państwa w obecnych czasach nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku ukazały się z dużą wyrazistością nowe zjawiska

[14] R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 15.

[15] K. Grosicka, L. Grosicki, P. Grosicki, *Organizacja i kierowanie instytucjami bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Wydawca Aspra, Warszawa 2013, s. 18-19.

determinujące ewolucję bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym. Na uwagę zasługuje zjawisko umiędzynarodowienia bytu narodów i państw, które skutkuje wzrostem korelacji we wszystkich dziedzinach stosunków międzynarodowych, w tym również w sferze bezpieczeństwa. Postęp cywilizacyjny, trendy światowe, rozwój nowoczesnych technologii wyznaczają tempo i kierunek zmian, stanowiąc jednocześnie potencjalne źródło zagrożeń, co czyni je wyzwaniem dla współczesnych dziedzin bezpieczeństwa państwa. W dyskursie i polemikach naukowych obecnie duże znaczenie przywiązuje się do paradygmatu geopolitycznego, jako ważnego czynnika bezpieczeństwa państwa. Zaznaczyć należy, że tak długo, jak państwo utrzymywać będzie dominującą rolę w stosunkach międzynarodowych, tak znaczenie czynnika geopolitycznego, związku potencjału i siły państwa oraz skali geograficznego oddziaływania, będzie miało znaczące miejsce w analizach bezpieczeństwa[16]. Uznać należy, że umiejętny wybór roli międzynarodowej państwa pozwala budować korzystną pozycje międzynarodową i utrzymywać korzystne funkcje w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego, co daje możliwość wypracowania wyższego poziomu bezpieczeństwa[17]. Aby państwo mogło osiągnąć określony stopień bezpieczeństwa podejmuje szereg różnorodnych działań. Uzasadniając to stwierdzenie należy wskazać, że najważniejszą formą prac na rzecz szeroko pojętego bezpieczeństwa jest realizacja założeń i dążeń polityki bezpieczeństwa i polityki zagranicznej. Polityka bezpieczeństwa to celowe i zamierzone działania decyzyjne wyspecjalizowanych instytucji państwa ukierunkowane na tworzenie, utrzymanie oraz rozwój systemów bezpieczeństwa o charakterze militarnym i niemilitarnym. To reakcja państwa na aktualne i perspektywiczne zagrożenia oraz wyzwania, jakie mogą urzeczywistnić się w otoczeniu bliższym i dalszym państwa. Polityka bezpieczeństwa jest domeną publiczną, czyli ukierunkowanym procesem oddziaływania władz publicznych w celu rozwiązywania problemów środowiska bezpieczeństwa, w wymiarze regionalnym i globalnym[18]. Główną przesłanką oraz podstawą wyznaczenia i ustalenia dążeń oraz zadań w zakresie polityki bezpieczeństwa jest ustawa zasadnicza, Konstytucja RP, art. 5, która stwierdza, że „Rzeczypospolita Polska strzeże

[16] M. Badak, *Bezpieczeństwo w aspekcie interesów ekonomicznych państwa,* Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, nr 3, 2010, s. 140-142.

[17] T. Pawłuszko, *Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych. Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych*, Przegląd Geopolityczny nr 43, 2023, s. 52.

[18] Ibidem, s. 49.

niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju". Powyższy zapis nakłada na organy państwa obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa uznając go za podstawowy cel, który realizowany jest w ramach działań sceny politycznej, w zakresie, między innymi, polityki zagranicznej. Realizacja dążeń w tym wymiarze determinowana jest czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi, które pozwalają osiągnąć korzystną pozycję państwa na arenie międzynarodowej poprzez mobilizację posiadanych zasobów oraz sił i środków[19]. Obecnie należy mieć pełną świadomość, że ważnym elementem starań podejmowanych w zakresie zagwarantowania bezpieczeństwa państwa jest polityka zagraniczna, która stanowi pewnego rodzaju fundament tych działań. Ukierunkowane są one suwerenną aktywnością kompetentnych organów państwa na skuteczną realizację celów strategicznych i interesów mających wymiar narodowy, na arenie międzynarodowej, w bliskiej i dalekiej perspektywie. Dodając, że dążenia w tej kwestii podejmowane są zwłaszcza przez dyplomację i jej skuteczne oddziaływanie na środowisko międzynarodowe. Sfera ta służy przede wszystkim zagwarantowaniu bezpieczeństwa zewnętrznego państwa i dobrobytu narodu, skutecznej obronie interesów narodowych na płaszczyźnie relacji międzynarodowych. Koncepcją polityki zagranicznej jest działalność podmiotów politycznych ukierunkowanych na działalność zewnętrzną państwową w imię racji stanu, a podstawową ideologią jest regulowanie i rozwijanie stosunków z innymi państwami i uczestnikami stosunków międzynarodowych, wyłączając organizacje międzynarodowe i ugrupowania integracyjne[20]. We współczesnym świecie polityka jest zjawiskiem wielowymiarowym. Możemy zatem mówić o polityce w wymiarze globalnym, regionalnym, narodowym czy wewnętrznym. Polityka globalna obejmuje kwestie dotyczące wszystkich państw, to jest w skali całego globu i przyjmuje się, że jest realizowana głównie przez kraje

[19] T. Goryca, *Polityka i strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej – wstęp do dyskusji*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy, nr 41(4), 2021, s. 45.

[20] K. Jaworski, *Teoretyczne aspekty analizy polityki zagranicznej państwa*, Myśl ekonomiczna i polityczna, 30(3), 2010, s. 139-181.

najsilniejsze, które w tejże skali są w stanie zadbać o swoje szeroko pojmowane interesy związane z bezpieczeństwem w każdym jego wymiarze[21].

Relacje uczestników stosunków międzynarodowych, jakie modelują się w światowych trendach kształtujących poziom bezpieczeństwa oraz realizację narodowych interesów odznaczają się dużą złożonością i dynamiką. Są one również zdominowane przez napięcia, sytuacje kryzysowe bądź konflikty, a niektóre państwa realizują swoje interesy za pomocą polityki siły. Obecnie nie bez znaczenia w tych stosunkach ma wpływ dominujący charakter państwa w stosunkach światowych. W tym obszarze występuje różnorodność determinant wewnętrznych i zewnętrznych czynników, które wpływają na dobór właściwych elementów i narzędzi budujących odpowiednią pozycję państwa na arenie międzynarodowej. Międzynarodowe stosunki pojmowane są jako pewnego rodzaju odmiana stosunków międzyludzkich o zróżnicowanych formach współpracy, rywalizacji bądź walki. Formy te oddziałują w dużym stopniu na dobór najskuteczniejszych instrumentów realizacji celów i interesów państwowych. Uznanie jednej z powyżej wskazanych form za dominującą, przy realizacji celów państwowych na arenie międzynarodowej, determinuje najefektywniejsze metody i środki ich urzeczywistnienia. Uwarunkowania te mają duże znaczenie dla oceny ważności oraz przydatności poszczególnych zasobów materialnych i niematerialnych, pozostających w dyspozycji państwa. Rozpatrując relacje na arenie międzynarodowej w kategorii współpracy, należy stwierdzić, że ta forma będzie skutkować odbieraniem innych uczestników stosunków międzynarodowych jako partnerów, współpracowników bądź wspólników, a także jako wrogów i przeciwników. W tych relacjach mogą wystąpić sytuacje sporne, kryzysy bądź konflikty o heterogenicznym podłożu. Mając na uwadze niekorzystne zjawiska bądź okoliczności, uczestnicy tych relacji powinni traktować te uwarunkowania jako wspólny problem do rozwiązania, gdzie celem jest zapewnienie, w jak największym stopniu realizacji interesów wszystkich stron uznając, że każda z nich powinna i może odnieść oczekiwane korzyści. Ponadto powinno się poszukiwać elastycznych i kreatywnych narzędzi rozwiązania problemów. Relacje pomiędzy podmiotami stosunków międzynarodowych postrzegane są w perspektywie długookresowej. W wieloletnich relacjach na arenie międzynarodowej istotnymi priorytetowymi zasobami będą jakość dyplomacji, sojusze oraz układy współpracy

[21] B. Hołyst, *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 224.

i integracji, a także poziom rozwoju gospodarczo-technicznego. Kolejną formą relacji na arenie międzynarodowej jest walka, gdzie drugą stronę określamy jako wroga, któremu nie można ufać w relacjach. W tej formie relacji można stosować różnorodne narzędzia ograniczające stosunki międzynarodowe pomiędzy wrogimi uczestnikami. Zaś odnosząc się do relacji w stosunkach międzynarodowych jako rywalizacji lub współzawodnictwie, stawia w centrum uwagi obiektywny interes państwa. Nadrzędnym celem jest zapewnienie jak najpełniejszej realizacji założeń i planów, także kosztem innych uczestników relacji międzynarodowych. W stosunkach tych strona przeciwna określana jest jako rywal, konkurent, z którym należy współzawodniczyć. Współzależności w stosunkach międzynarodowych są niewątpliwie zespołem wszystkich trzech podstawowych form – współpracy, rywalizacji i walki, a ich wzajemny stosunek ulega nieustannym dynamicznym zmianom[22]. Reasumując powyższe rozważania należy stwierdzić, że „życie międzynarodowe jest syntezą współpracy i walki w różnych dziedzinach i różnych proporcjach"[23].

Paradygmat geopolityki a współczesny wymiar bezpieczeństwa państwa

Określając rolę i miejsce przestrzeni w działalności i funkcjonowaniu państwa, trzeba wskazać istotne z punktu widzenia analiz politologicznych znaczenie geografii, jako wiedzy o przestrzeni. Dziedzina ta jest istotną determinantą postaw, relacji, zachowań i aktywności politycznych ludzi, a także czynnikiem kształtującym bezpieczeństwo państwa i obywateli.

Wiedza o związkach pomiędzy działalnością polityczną człowieka a przestrzenią geograficzną, która go otacza, stanowi ważny element działań światopoglądowych, w których stara się ukazać wpływ, jaki wywiera na rozwój państwa i jego otoczenie fizyczne. Daje wskazówki, jak zapobiegać zagrożeniom i wykorzystywać zdolności oraz szanse generowane przez położenie. W dobie kształtowania się nowożytnej nauki, wiedza ta zaczęła uzyskiwać stopniową autonomię, toteż zaczęto określać ją jako geografię polityczną lub

[22] M. Kleinowski, *Czynniki budujące siłę i potęgę państwa na arenie międzynarodowej*, Świat idei i polityki, Rocznik Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Tom 10, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 11-14.

[23] M. Sułek, *Badania i pomiar potęgi państw – próba odpowiedzi na informacyjne potrzeby decydentów*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku, Księga jubileuszowa okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. nauk. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe Scholar Warszawa 2006, s. 283.

geopolitykę. Podejmując się rozważań w zakresie pojęcia geopolityki należy uznać, że to termin o wieloaspektowym znaczeniu i szczegółowej sferze problematyki. Prekursorem i projektodawcą tej kategorii był szwedzki uczony Rudolf Kjellen, który w 1899 r. po raz pierwszy użył terminu „geopolityka" w swych dociekaniach. Twórca tego terminu pisał, iż jest to nauka o państwie jako o organizmie geograficznym lub zjawisku przestrzennym. Zauważył, że to wiedza o ziemi i terytorium, a także o wnikliwych terytorialnych formach władzy. Zwraca swoistą uwagę, iż zagadnienie to rozpatrywane jest w dwóch fundamentalnych znaczeniach, tj.:

- Po pierwsze na poszukiwaniu określenia badań w zakresie relacji i związku między szeroko rozumianym środowiskiem geograficznym a polityką.
- Po drugie na sformułowaniu doktryny politycznej eksponującej znaczenie czynników geograficznych w rozwoju stosunków politycznych.

Geopolityka to dziedzina wiedzy traktowana jako paradygmat, współcześnie oznacza określony wzorzec, model, zbiór, metody oraz matrycę badania określonych problemów bezpieczeństwa w zakresie stosunków międzynarodowych. Geopolityka uznawana jest jako teoria w ramach paradygmatu neorealistycznych relacji światowych. Dodać należy, że jest poglądem na świat, teorią lub grupą teorii mających wspólną wizję świata oraz wspólny przedmiot badań, ustalając określone kryteria[24]. W bieżących badaniach przestrzennego uwarunkowania procesów politycznych tradycyjne oraz nowe pola badawcze uzupełniają się, podejmując problemy istotne dla analizy zjawisk i kwestii politycznych. W zakresie prowadzonych prac analitycznych na styku politologii i geografii szczególnie istotne oraz znamienne w ostatnim czasie stały się zagadnienia dotyczące konfliktów regionalnych, przestrzennych, problemów granic, polityki ekologicznej i sporów o surowce, geopolityki, globalizacji nowego ładu międzynarodowego, a także nowych ruchów i działań społecznych[25].

Zarówno problemy usytuowania geograficznego, jak i procesy polityczne to zjawiska dynamiczne, które wzajemnie na siebie oddziaływują, a geopolityka stara się opisać i wyjaśnić naturę tychże interakcji. Kwestie położenia geograficznego, jak i zachowania na arenie politycznej wykazują szybkozmienny charakter. Uwarunkowania te wykazują zależności względem

[24] L. Sykulski, *Geopolityka, Skrypt dla początkujących*, Seria wydawnicza Skrypty naukowe – Geopolityka XXI, Częstochowa 2014, s.23.

[25] J. Potulski, *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2010, s. 34-35.

siebie poprzez różnego typu oddziaływania, a geopolityka stara się identyfikować zjawiska w tej materii. To dyscyplina naukowa ukształtowana na początku XX w. na pograniczu geografii i politologii, jednakże jej zakres tematyczny nie został do dziś w pełni sprecyzowany. Obecnie geopolityka stała się jedną z najbardziej dynamicznych doktryn i rozwijających się dziedzin badawczych. Jej aktualny charakter przyciąga coraz większą uwagę badaczy i uczonych co powoduje, że staje się ważną kwestią w zakresie kształtowania relacji międzynarodowych, które oddziaływują na bezpieczeństwa państw. We współczesnych badaniach nad środowiskiem międzynarodowym zyskuje coraz większej popularności, a podejście geopolityczne jest kluczowe dla realizacji interesów narodowych.

Dokonując określenia tego zagadnienia, należy stwierdzić, że termin ten nie odnosi się jedynie do rdzenia etymologicznego, mającego pochodzenie w języku greckim od słów „*geo"*, czyli ziemia oraz „*politikos"*, znaczy obywatelski. W starożytnej Grecji geopolityka oznaczała, pewien sposób realizacji celów wewnętrznych i zewnętrznych państwa. Odnosząc się do tego ustalenia, to sens geopolityki wiąże się z dwoma składnikami, z których pierwszy dotyczy uwarunkowań geografii, czyli wpływu czynników geograficznych, w szerokim tego słowa znaczeniu, na politykę państwa. Zasadniczo wśród elementów geograficznych uważano, iż szczególnie duży wpływ na płaszczyznę polityki wywierają określone czynniki, które przedstawia rysunek.

terytorium	położenie geograficzne	specyfika granic	liczba i charakter rzek
położenie, klimat	gleby	surowce naturalne	ludność – liczebność, struktura

Rysunek 1. Czynniki wpływające na politykę
Źródło: J. Potulski, *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytet Gdański. Gdańsk 2010.

Drugi komponent oznacza realizację polityki państwa wewnątrz kraju i w stosunkach między państwami. Uosabia walkę o władzę, o przestrzeń terytorialną, o zasoby naturalne, o kontrolę nad szlakami transportowymi[26]. Materia ta może być interpretowana jako dyscyplina naukowa, paradygmat

[26] Ibidem, s. 13.

badawczy oraz doktryna polityczna. Znajduje swoje miejsce jako paradygmat poznawczy w aspekcie bezpieczeństwa oraz polityki, jest w ciągłym centrum zainteresowań władz politycznych oraz badaczy bezpieczeństwa. Głównymi wyróżnikami tej kategorii jest naród i przestrzeń, ale współcześnie w badaniach geopolitycznych uwzględnia się parametry współistniejące z elementarnymi atrybutami, takimi jak:

- czas – w odniesieniu do wyznaczonej część, w której dochodzi do zmiany w danej przestrzeni geograficznej;
- proces – dotyczy epizodów historycznych oraz problematyczności powstałych zmian;
- asymetria – rozkład układu sił na arenie międzynarodowej;
- zasoby i bogactwa naturalne – jako czynniki gospodarcze uwzględniane w kreowaniu bezpieczeństwa i polityki zagranicznej państwa;
- typ uprawianej polityki – w zakresie imperatywności władz rządzących;
- uwarunkowania społeczno-kulturowe – potencjał relacji międzyludzkich, w tym międzyrządowych, w odniesieniu do korzyści, jakie te relacje mogą generować dla społeczeństwa w danej przestrzeni geograficznej;
- technologia – jako fundamentalna metoda najefektywniejszego dostępu i przekazu informacji.

Neorealistyczne ujęcie posiada aktualny wymiar co określa, że bezpieczeństwo państwa wynika z jego pozycji międzynarodowej. Pozycja ta warunkowana jest szeregiem parametrów wymiernych, do których zalicza się lokalizację, terytorium, dostępność zasobów materialnych, surowców oraz warunki demograficzne. Czynniki niewymierne to niematerialne parametry odnoszące się do morale narodowego, wizerunku, idei, norm i wartości oraz wiedzy. Zaopatrzenie państwa w ten rodzaj identyfikatorów zwiększa możliwości rozwojowe potencjału militarnego i niemilitarnego. Im większy potencjał polityczny, gospodarczy oraz militarny, tym zwykle wyższym poziom bezpieczeństwa[27]. Uznać należy, że geoprzestrzeń pod kątem badań bezpieczeństwa jest fundamentem do podjęcia racjonalnych działań wspierających i kreujących stan bezpieczeństwa państwa.

[27] T. Pawłuszko, *Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski …*, op. cit., s. 47. Ibidem, s. 49.

Wyzwania, ryzyka i zagrożenia geopolityczne

Zmiany na arenie międzynarodowej powodują, że wyzwania i problemy bezpieczeństwa na stałe goszczą w debatach politycznych. Obecne światowe środowisko bezpieczeństwa nacechowane jest niepewnością, która potęgowana jest przez nie zawsze roztropne postępowanie człowieka, które ostatecznie jest jakąś wypadkową dobrej albo złej woli bądź aktywności jednostek, społeczności i społeczeństw. Przyszłość i stan bezpieczeństwa muszą budzić zastanowienie, ponieważ ostatnie pół wieku dostarczyło wielu dowodów na to, że poczucie bezpieczeństwa niektórych regionów oraz państw zostało poważnie zaburzone[28]. Wyróżniające się negatywne procesy w globalnym środowisku bezpieczeństwa sprawiają, że zagrożenia znajdują się w zainteresowaniu wielu podmiotów sektora państwowego i prywatnego, zarówno ze względów politycznych, gospodarczych, militarnych[29].

Niezaprzeczalnie stan bezpieczeństwa państwa jest odzwierciedleniem postrzegania zjawisk ocenianych jako niebezpieczne lub niekorzystne. Wydaje się, że efektywną minimalizację współczesnych niebezpieczeństw można osiągnąć poprzez współpracę międzynarodową, ale również poprzez rozwój nauki w odniesieniu np. do wymiaru geoprzestrzennego, stanowiący dodatkowy, istotny walor eksploracyjny badań nad bezpieczeństwem - postrzegany w kategoriach nowej jakości poznawczej czy w ujęciu praktycznym w relacjach światowych. Badania w tym obszarze potwierdzają, iż pojęcie bezpieczeństwa nabiera ciągle nowego znaczenia i dotyczy ono zarówno potrzeb człowieka, jak i państw oraz systemów międzynarodowych[30]. W świecie, w którym występują wzajemne powiązania, ale który staje się coraz bardziej nieprzewidywalny, niebezpieczeństwa geopolityczne stanowią ogromny problem dla światowych przywódców, co powoduje, że są oni zmuszeni dostosowywać swoje działania do zmian zachodzących w globalnym środowisku. Zrozumienie zawiłości świata, który jest połączony, ale coraz bardziej podzielony, podkreśla krytyczne znaczenie rozpoznawania i zarządzania ryzykiem geopolitycznym, które powinno być wpisane i aktualizowane na bieżąco w poczynaniach rządów. Aby zrozumieć współczesny krajobraz geopolityczny, działacze sceny

[28] J. Gołębiewski, *Anatomia Bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015, s. 51.

[29] A. Żebrowski, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa państw w XXI wieku (wybrane aspekty)*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate 12(1), 2022, s. 9.

[30] A. Łaszczuk, *Bezpieczeństwo geopolityczne – nowy wymiar analiz bezpieczeństwa*, [w:] *Geopolityczne aspekty bezpieczeństwa*, red. nauk. E. Kochanek, K. Ligęza, J. Kupiński, Wydawnictwo Akademickie AMW, 2019, s. 13.

politycznej muszą brać pod uwagę złożoność uwarunkowań podczas podejmowania decyzji politycznych, które oddziałują na relacje światowe. Potrzeba nadążania za zmianami geopolitycznymi powoduje zrozumienie ich implikacji i proaktywne rozwiązywanie wyzwań oraz ograniczanie zagrożeń[31].

W kontekście dociekań ryzyk geopolitycznych za istotne należy uznać zagrożenie ataku kraju wysokorozwiniętego na kraj słabo rozwinięty, który stanowi łatwy cel pod względem braku lub ograniczonego dostępu do technologii, która umożliwia kontakt bojowy na wyrównanym poziomie. Konflikty zbrojne mogę mieć związek z usytuowaniem kraju i dotyczyć aspektów przestrzennych, a także z występowaniem surowców bądź zróżnicowaniem ludności, okoliczności te mogą spowodować upadek państwa. Kolejnym ryzykiem geopolitycznym jest upadek multilateralizmu, który objawia się jako system rozliczeń międzynarodowych, w którym wyrównywanie należności poszczególnych państw jest dokonywane wielostronnie. Jego nieprawidłowe funkcjonowanie bądź rozbieżne zadania współdziałających państw w kwestii identyfikacji problemów, procesów naprawczych i finansowania dóbr i zasobów stanowiących wspólną wartość dodaną. Do ryzyk geopolitycznych należy zaliczyć kryzys ekonomiczny, którego przyczyną mogą być różnorodne turbulencje lub szok gospodarczy, a nawet klęski żywiołowe. Ten rodzaj załamania może spowodować gwałtowne obniżenie popytu czy drastyczne zmiany na rynku walutowym, co może wyrządzić poważne konsekwencji na arenie międzynarodowej.

Obecnie środowisko międzynarodowe stoi w obliczu dramatycznych zmian geopolitycznych. Świat stał się bardziej niestabilny i skomplikowany, wkraczając w nową erę sporów handlowych i ekstremalnych presji. Według raportu Globalny BlackRock Geopolitical Risk Indicator (BGRI) określono ryzyka geopolityczne, które przestawia tabela.

[31] *Top geopolitical risks 2025*, PMG, KPMG Make the Difference, 2025, s. 2.

Tabela 1. Formaty współczesnych ryzyk geopolitycznych

Ryzyko geopolityczne	Szczegóły - opis	Poziom prawdopodobieństwa
Globalny protekcjonizm handlowy	Drastycznie wzrastają cła na towary wwożone do USA, co negatywnie wpływa na perspektywy makroekonomiczne.	Wysoki
Wojna regionalna na Bliskim Wschodzie	Konflikt regionalny przybiera na sile, zagraża infrastrukturze energetycznej i zwiększa niestabilność.	Wysoki
Strategiczna rywalizacja USA-Chiny	Napięcia znacznie rosną w związku z sytuacją na Tajwanie i Morzu Południowochińskim.	Wysoki
Globalne odsprzęganie technologii	Skala i zakres odseparowania technologicznego między USA i Chinami znacznie przyspiesza	Wysoki
Główne ataki cybernetyczne	Ataki cybernetyczne powodują długotrwałe zakłócenia w funkcjonowaniu krytycznej infrastruktury fizycznej i cyfrowej.	Wysoki
Duże ataki terrorystyczne	Atak terrorystyczny powoduje poważne straty w ludziach i zakłócenia w funkcjonowaniu gospodarki.	Wysoki
Konflikt Rosja-NATO	Wojna na Ukrainie przedłuża się, co zwiększa ryzyko eskalacji poza granicami kraju.	Średni
Kryzys polityczny na rynkach wschodzących	Rosnąca fragmentacja globalna stanowi poważne obciążenie dla systemów politycznych i instytucji rynków wschodzących.	Średni
Konflikt w Korei Północnej	Korea Północna kontynuuje rozbudowę swojego potencjału nuklearnego i podejmuje prowokacyjne działania, takie jak wystrzelenie rakiet.	Średni
Fragmentacja europejska	Stłumiony wzrost gospodarczy i ciągła presja inflacyjna w obliczu niestabilnego bezpieczeństwa energetycznego prowadzą do odrodzenia się populizmu.	Niski

Źródło: *Raport Globalny*, BlackRock Geopolitical Risk Indicator (BGRI), 2025 [dostęp: 25.04.2025]

Podsumowanie

Można stwierdzić, że nad obecnymi problemami dotyczącymi zagrożeń pochylają się już nie tylko przywódcy, politycy, stratedzy czy ekonomiści, a całe zastępy analityków reprezentujących różne płaszczyzny i sfery działania człowieka. Badacze uwzględniają wielowymiarowość bezpieczeństwa w swych badaniach, mając na uwadze dobro państwa i jego obywateli w stanie

permanentnego zagrożenia. Toteż krąg badań nad bezpieczeństwem poszerzył się i uwzględnia takie zjawiska jak cyberprzestrzeń, bioterroryzm, kryzys gospodarczy, zmiany klimatyczne, emigracja, zagrożenia symetryczne, zorganizowane grupy przestępcze o charakterze terrorystycznym, skutki postępującej globalizacji, upadłe państwa, epidemie, ekstremizm religijny, konflikty cywilizacyjne. Zakres powyższych niebezpieczeństw określa, że punkt ciężkości obecnych zagrożeń dla państw NATO czy UE przeniósł się z niebezpieczeństw militarnych na niemilitarne i terrorystyczne[32].

Podmioty stosunków międzynarodowych obecnie funkcjonują w sferze dużej zmienności zjawisk a ich środowisko bezpieczeństwa ewoluuje pod wpływem wielu złożonych procesów, tak pozytywnych, jak i negatywnych, mających decydujący wpływ na skalę i dynamikę wyzwań i niebezpieczeństw. To codzienność bogata w złożone zjawiska kształtuje decyzje i działania, zarówno w otoczeniu wewnętrznym, jak i zewnętrznym państwa (państw).

Obecne uwarunkowania i trendy światowe po rozpadzie bipolarnego podziału świata są początkiem jakościowo nowych procesów, które z perspektywy czasu i przemian systemowych, w nowej rzeczywistości mogą budzić wiele poważnych wątpliwości i problemów w skali globalnej i w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa[33].

Literatura

1. Badak M., *Bezpieczeństwo w aspekcie interesów ekonomicznych państwa,* Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, nr 3, 2010, s. 138-146.
2. Gołębiewski J., *Anatomia Bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.
3. Goryca T., *Polityka i strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej – wstęp do dyskusji*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy, nr 41(4), 2021, s. 43-55. https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.7771.
4. Grosicka K., Grosicki L., Grosicki P., *Organizacja i kierowanie instytucjami bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Aspra, Warszawa 2013.
5. Gulczyński M., *Nauka o polityce*, AlmaMer Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2007.
6. Heywood A., *Teoria polityki Wprowadzenie*, tłum. Jasiński M., Maliszewska B., Stasiak D., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
7. Hołyst B., Bezpieczeństwo, *Ogólne problemy badawcze*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2014.

[32] J. Płaczek, *Wymiary bezpieczeństwa narodowego…*, op. cit., s.13.

[33] A. Żebrowski, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa państw w XXI wieku…*, op. cit., s. 9-10.

8. Jakubczak R., Skrabacz A., Gąsiorek K. (red.). *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2008.
9. Jaworski K., *Teoretyczne aspekty analizy polityki zagranicznej państwa*, Myśl ekonomiczna i polityczna, 30(3), 2010, s. 139-181.
10. Kaczmarek J., Skowroński A., *Bezpieczeństwo: świat – Europa – Polska*, Atla2, Wrocław 1998.
11. Kleinowski M., *Czynniki budujące siłę i potęgę państwa na arenie międzynarodowej*, Świat Idei i Polityki, Rocznik Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Tom 10, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 9-36. https://doi.org/10.34767/SIIP.2010.01.01
12. Klima E., *Państwo – historia idei*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica, nr 10, 2009, s. 3-20.
13. KPMG, *Top geopolitical risks 2025*. Pobrane z: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmgsites/xx/pdf/2025/03/top-geopolitical-risks-2025-web.pdf#page=1&zoom=auto,-100,546, 2025.
14. Łaszczuk A., *Bezpieczeństwo geopolityczne – nowy wymiar analiz bezpieczeństwa,* [w:] *Geopolityczne aspekty bezpieczeństwa,* red. nauk. E. Kochanek, K. Ligęza, J. Kupiński, Wydawnictwo Akademickie AMW, 2020.
15. Pawłuszko T., *Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych. Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych*, Przegląd Geopolityczny, 43, 2023, s. 49-70.
16. Płaczek J., Wymiary bezpieczeństwa narodowego – zarys teorii. Lotnicza Akademia Wojskowa. Dęblin 2022.
17. Potulski J., Wprowadzenie do geopolityki. Wydawnictwo Uniwersytet Gdański. Gdańsk 2010.
18. Sułek M., *Badania i pomiar potęgi państw – próba odpowiedzi na informacyjne potrzeby decydentów*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, Księga jubileuszowa okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba, Warszawa 2006.
19. Sykulski L., *Geopolityka. Skrypt dla początkujących* Wydawnictwo Naukowe Grategia, Częstochowa 2014.
20. Świerszcz K., *Bezpieczeństwo państwa w czasach współczesnych w ujęciu podmiotowo-aksjologicznych wyzwań*, Przegląd Nauk o Obronności, nr 1-2, 2016, s. 66-82. https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.9695
21. Urbanek, A. (red). *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Społeczno – Prawne, Słupsk 2013
22. Wiśniewski, B. *Systemy bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*. Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013.
23. Zalewska E., *Ryzyka globalizacyjne we współczesnym świecie i ich wpływ na przedsiębiorstwa globalne*, Civitas Hominibus, nr 16, 2021, s. 143-147. https://doi.org/10.25312/2391-5145.16/2021_16ez
24. Zdrodowski B., *Istota bezpieczeństwa państwa*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia de Securitate, 9(3), 2019, s. 47-71.

25. Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Sp. z o.o. Warszawa 2008.
26. Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
27. Żebrowski A., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa państw w XXI wieku (wybrane aspekty)*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate, nr 12(1), 2022, s. 7-31. https://doi.org/10.24917/26578549.12.1.1